

חזרת השליח צבור

בצלאל צדוק

ראשי פרקים:

הצגת השאלה
מקור המחלוקת
סיכום הגמי'
דעת בה"ג
דחית בה"ג ע"י התו"ס
דעת הרי"ף
דעת הרא"ש
דעת הרמב"ם
קושית הכס"מ עליו
דעת השו"ע
סיכום שיטות הראשונים
דעת הרמב"ם לביטול חזרת הש"צ
סיכום תשובות הרמב"ם
דחית הרדב"ז טענות הרמב"ם ומסקנתו שאין לבטל את החזרה
סיכום דחיות הרדב"ז
דעת האר"י ז"ל
דעת הראי"ה
דעת הגר"ע יוסף כדעת הרדב"ז ודעימיה שאין לבטל חזרת הש"צ אף בימינו
דעת הרב יוסף קאפח שבימינו יש לבטל את החזרה, כדעת הרמב"ם
סיכום ומסקנה

1. הצגת השאלה

כידוע, נחלקו הדעות לענין חזרת השליח ציבור את התפילה. האם היום בימינו בעי חזרה או לא?

יש פוסקים שטוענים שבימינו ראוי לבטל את חזרת התפילה ע"י הש"צ מפני שכל תקנת החזרה, זה כדי להוציא את מי שאינו בקי, שמי שאינו יודע להתפלל יכוון ליבו וישמע מש"צ את החזרה ויצא ידי חובתו. ואילו בימינו דבר זה לא שייך כיון שהיום כולנו בקיאים ויוצאים ידי חובה בתפילת הלחש, ולכן אפשר לבטל את תפילת החזרה. לעומתם, יש פוסקים שסוברים שגם בימינו ראוי להחזיק בתקנה זו של תפילת לחש

וחזרה, ואין לבטל תקנת חז"ל ואע"פ שכולם בקיאים (שו"ע קפ"ד ס"ג). וכמו ששאר תקנות של חז"ל נשארו על מקומן ולא התבטלו למרות שנעקרה הסיבה שבגללן תקנו, כך יש להשאיר תקנה זו. ועוד, יכול להיות שגם בימינו יש מי שאינו בקי בתפילה ואינו יודע להתפלל ויש חובה לחזור, כדי להוציאו ידי חובה. ואומרים גם, שיש מעלות חשובות לחזרת הש"צ את התפילה ולכן ראוי להחזיק בתקנה זו של חזרת הש"צ את התפילה.

2. מקור המחלוקת

המקור למחלוקת זו היא המשנה בסוף מסכת ר"ה בענין המחלוקת בין ר"ג לחכמים, האם ש"צ מוציא את הרבים ידי חובתן, או לא? או מתי כן מוציא ש"צ את הרבים ידי חובתן?

וכך אומרת המשנה (פ"ד משנה ט'): כשם שש"צ חייב, כך כל יחיד ויחיד חייב.

ר"ג אומר: ש"צ מוציא את הרבים ידי חובתן.

ובגמ' (ל"ד): תניא, אמרו לו (חכמים) לר"ג: לדבריך למה ציבור מתפללין? (רש"י – בלחש). אמר להם: כדי להסדיר ש"צ תפילתו.

אמר להם ר"ג: לדבריכם, למה ש"צ יורד לפני התיבה? (הרי כבר יצאו ידי חובת תפילת לחש).

אמרו לו: כדי להוציא את מי שאינו בקי.

אמר להם ר"ג: כשם שמוציא את שאינו בקי, כך מוציא את הבקי.

אמר רבב"ח אמר ר' יוחנן: מודים חכמים לר"ג. (רש"י – אחר שנחלקו, חזרו והודו).

ורב אמר: עדין היא מחלוקת.

שמעה חייא בריה דרבה בר נחמני אזל אמרה לשמעתא קמי דרב דימי בר חיננא אמר ליה: הכי אמר רב עדין היא מחלוקת? אמר ליה רבב"ח: נמי הכי קאמר. כי אמר ר' יוחנן להא שמעתא אפליג עליה ר"ל ואמר: עדין היא מחלוקת. שואלת הגמ' ומי אמר ר' יוחנן הכי? והאמר ר' חנה ציפורא אמר ר' יוחנן הלכה כר"ג! הלכה מכלל דפליגי.

ממשיכה הגמ': (בדף ל"ה). כי סליק רבי אבא מימי, פירשה: מודים חכמים לר"ג בברכות של ר"ה ויוה"כ (שש"צ מוציא יד"ח).

שואלת הגמ': והלכה, מכלל דפליגי? (זה שאומרים "הלכה כר"ג" סימן שנשארה מחלוקת וחכמים לא מודים לר"ג?).

עונה הגמ', בברכות של כל השנה. (בברכות של כל השנה נשארה מחלוקת, אבל ברי"ה ויוה"כ מודים חכמים לר"ג).

איני? והאמר ר' חנה ציפורא אר' יוחנן הלכה כר"ג בברכות של ר"ה ויוה"כ? (רש"י – דקאמר ר' יוחנן הלכה כר"ג בהך שמעתין דמשמע מכלל שעמדו במחלוקתן). אלא אמר רב נחמן בר יצחק: מאן מודים? ר' מאיר, והלכה מכלל דפליגי, רבנן. דתניא, בברכות של ר"ה ויוה"כ ש"צ מוציא את הרבים ידי חובתן, דברי ר' מאיר, וחכ"א – כשם שש"צ חייב כך כל יחיד ויחיד חייב. מאי שנא הכי? (מדוע בברכות של ר"ה ויוה"כ ש"צ מוציא את הרבים ידי חובה משא"כ בשאר התפילות?) אילמא משום דנפיש קראי, והאמר רב תנאל אמר רב כיון שהגיע "ובתורתך כתוב לאמור" שוב אינו צריך? אלא משום דאוושי. (רש"י – שהרי כאן תשע וארוכות ומטעות דאין הכל בקיאים בהן).

ומסיימת הגמ' בסוף המסכת וכותבת: אמר ר' שמעון חסידא, פוטר היה ר"ג אפילו עם שבשדות. (רשי – ששי"צ מוציאן).
שואלת הגמ', ולא מבעיא הני דקימי הכא, אדרבא, הני אניסי והני לא אניסי. דתני אבא ברי דרי בנימין בר חייא: עם שאחורי הכהנים אינם בכלל הברכה?! אלא כי אתא רבין, אמר ר' יעקב בר אידי א"ר שמעון חסידא, לא פטר ר"ג אלא עם שבשדות. מ"ט: משום דאניסי במלאכה, אבל בעיר, לא.

3. סיכום הגמרא

בסיכום הגמ' אנו מוציאים ג' שיטות.

א. שיטת ר"ג: בשיטת ר"ג אנו מוצאים שתי שיטות: לפי פשט המשנה ר"ג סובר ששי"צ מוציא ידי חובה בין בברכות של ר"ה ויוה"כ ובין בברכות של כל השנה כולה את הבקי, וכ"ש את שאינו בקי. ואילו שיטת ר"ש חסידא סוברת שר"ג סובר ששי"צ מוציא ידי חובה רק את העם שבשדות דאניסי במלאכה. ואע"פ שלא נמצאים בביהכנ"ס.

ב. שיטת ר"מ: ר"מ מודה לר"ג בברכות של ר"ה ויוה"כ, ששי"צ מוציא ידי חובה את הרבים ואף את הבקי. ואילו בכל ימות השנה סובר ר"מ כמו רבנן ששי"צ לא מוציא ידי חובה את הבקי, אלא רק את מי שאינו בקי.

ג. שיטת חכמים: רבנן סוברים ששי"צ לא מוציא ידי חובה לא בר"ה וביוה"כ, ולא בכל ימות השנה את הבקי, בין עם שבשדות ובין עם שבעיר. אלא ששי"צ מוציא ידי"ח רק את מי שאינו בקי, ונמצא בבית הכנסת (י"א שחכמים חזרו והודו לר"ג, ויש שלא סוברים כך).

ר' יוחנן פסק: הלכה כר"ג בר"ה ויוה"כ בלבד, ובשאר ימות השנה הלכה כחכמים.

4. דעת בה"ג

בשיטות הראשונים אנו מוציאים שיטות שונות ודעות שונות לגבי המחלוקת בגמ':

ראשון הראשונים בה"ג פוסק להלכה כר"ג אפילו בכל ימות השנה ששי"צ מוציא ידי חובה בשאר ימות השנה, אפילו את הבקי. וזה בניגוד לר' יוחנן בגמ' שפסק "והלכה כר"ג בר"ה ויוה"כ בלבד". וכ"כ בעל הלכות גדולות בהילכות תפילה: "והיכי דטעא יחיד ולא אידכר דר"ח, בין בצפרא בין במוספי בין במנחתא, הדר מצלי אי לא איתיה לשליחא דציבורא, אבל בציבור לא, דקא שמע משליחא מילי, כי מכוון דעתיה בתר שליחא דציבורא בכולה תפילה מרישא ועד סיפא, ואם לא, לא נפק, ובעי למהדר צלויי". עכ"ל.
הרי רואים בהדיא שבה"ג פוסק כמו ר"ג במשנה ששי"צ מוציא ידי חובה אף את הבקי ואפילו נמצא בביהכנ"ס ולא רק אנוס בשדות, כיון שהוא סובר שאם טעה ולא הזכיר של

ר"ח, יכול לכוון דעתו לש"צ ולצאת ידי חובה, ולא יצטרך להתפלל תפילה חוזרת. וזה בניגוד לרי יוחנן שפסק בגמ"י הלכה כר"ג בר"ה ויוה"כ בלבד".

5 דחית בה"ג ע"י התוסי

התוסי במקום מביא את שיטת בה"ג ודוחה אותה. וז"ל התוסי (ד"ה "כך מוציא את הבקי"): "מכאן פסק בה"ג דיחיד שטעה ולא הזכיר של ר"ח יכוון ליבו לתפילתו של ש"צ מתחילה ועד סוף ויוצא אע"פ שהוא בקי. ואין ראייה מכאן דהא **מסקינן** רשב"ג אומר: אינו מוציא אלא עם שבשדות דאניסי במלאכה ואינן יכולין להסדיר תפילתן אבל דעיר לא" עכ"ל.

וכן התוסי בברכות (כ"ט: ד"ה "טעה ולא הזכיר") אחרי שדוחה את עיקרון בה"ג מ"מ מקיים את דינו לגבי ר"ח אך לא מטעמו. וז"ל: "וי"ל הינו שלא התפלל כלל (שש"צ אינו מוציאוי ידי חובה). אך היכא שהתפלל כבר וטעה לא חשבינן ליה כאילו לא התפלל כלל" עכ"ל.

היוצא מדברי התוסי שלהלכה פסק כבה"ג שאין צריך לחזור ולהתפלל, אך מטעם אחר, מכיון שהתוסי סובר שאם לא הזכיר של ר"ח, מ"מ יצא ידי חובה, אלא שחיסר רק את חובת היום, ולכן אם טעה ולא הזכיר של ר"ח א"צ לחזור ולהתפלל שש"צ מוציא ידי"ח בחזרה.

6. דעת הרי"ף

דעת הרי"ף היא למעשה כמו ר' יוחנן שש"צ מוציא את הרבים ידי חובה בר"ה ויוה"כ בלבד ורק את העם דאניסי. כמאמר הגמ' "אמר ר' חנה ציפורא ארי יוחנן הלכה כר"ג בברכות של ר"ה ויוה"כ בלבד". וז"ל הרי"ף (יב ע"א): "ועם שבשדות דאניסי ולא מצי למיתי לבי כנישתא בר"ה ויוה"כ ש"צ נמי מוציאן ידי חובתן, אבל דעיר אין ש"צ מוציאן ידי חובתן עד דאתי לבי כנישתא ושמעו מש"צ מתחילה ועד סוף" עכ"ל.

א"כ מסקנת הרי"ף לשאלתנו היא שש"צ מוציא את הרבים ידי חובתן בר"ה ויוה"כ בלבד ורק העם שבשדות דאניסי מלבוא לביהכניס ואע"פ שלא באו. ובזה מסכים הרי"ף לבה"ג ולתו"ס (עיין כס"מ ברמב"ם ובהמשך מדוע השמיט הרי"ף את המילה "במלאכה"). אבל את ציבור המתפללין בביהכניס ש"צ מוציא ידי"ח ואף את הבקיאין בתנאי שיבואו לביהכניס וישמעו את התפילה מש"צ מתחילה ועד הסוף. וזה בניגוד לתוסי שסובר שאם לא התפלל לא יצא ידי חובה אף שהוא בביהכניס ושומע.

7. דעת הרא"ש

הרא"ש בפרק ד' (סימן יד') כותב וז"ל: "וש"צ פוטר את הציבור מכולן משום דאושי אלא שהציבור מתפללין כדי שיסדיר ש"צ את תפילתו. וצריכין להתפלל כולן דאם התפלל יהו כולן לבטלה כיון שמחסר מן הברכה ומנהג אבותינו תורה היא ואין לשנות". עכ"ל. רואים שהרא"ש פוסק שהמחלוקת בין ר"ג לחכמים, זה בשאר ימות השנה בלבד, ואילו

בר"ה ויוה"כ מודים חכמים לר"ג, ששי"צ מוציא יד"ח. ולכן פסק הרא"ש ששי"צ מוציא את הבקי ושאינו בקי, בר"ה ויוה"כ, אך בכל אופן הציבור מתפללין בלחש כדי ששי"צ יסדיר את תפילתו.

8. דעת הרמב"ם

הרמב"ם הולך בשיטתו של הרי"ף שחכמים מודים לר"ג בברכות של ר"ה ויוה"כ ששי"צ מוציא יד"ח, את הבקי ואת שאינו בקי. ואילו בשאר ימות השנה סובר הרמב"ם ששי"צ מוציא רק את מי שאינו בקי.

וכך כותב הרמב"ם בהלכות תפילה (פחי הלכה טו'): "שי"צ מוציא את הרבים יד"ח. כיצד? בשעה שהוא מתפלל והם שומעין ועונין אמן אחר כל ברכה וברכה הרי הן כמתפללים. בד"א במי שאינו יודע להתפלל אבל היודע להתפלל אינו יוצא יד"ח אלא בתפילת עצמו". ובהמשך הלכה י': "בד"א בשאר הימים חוץ מר"ה ויוה"כ של יובל, אבל בשני ימים אלו ששי"צ מוציא את היודע כשם שמוציא את שאינו יודע, מפני שהן ברכות ארוכות ואין רוב היודעין אותן יכולין לכוון דעתם בהן כשי"צ. לפיכך, אם רצה היודע בשני ימים אלו לסמוך על תפילת השי"צ להוציא ידו חובתו הרשות בידו". עכ"ל.

רואים בפירוש שהרמב"ם סובר כמו חכמים בכל ימות השנה, ששי"צ מוציא יד"ח רק את מי שאינו בקי.

ואילו בר"ה ויוה"כ סובר הרמב"ם שחכמים מודים לר"ג ששי"צ מוציא ידו חובה אף את הבקי מפני שהן תפילות ארוכות, וקשה לכוון בהם.

10. קושית הכס"מ עליו

הכס"מ במקום שואל על הרמב"ם: הרי לפי דעת הרי"ף יוצא ששי"צ מוציא ידו חובה בר"ה ויוה"כ רק את העם שבשדות דאניסי, ואילו את העם שבעיר, אין ששי"צ מוציא ידו חובתן עד שיבואו לביהכנ"ס וישמעו את הברכות משי"צ מתחילה ועד הסוף. אי"כ שואל הכס"מ מדוע הרמב"ם לא חילק חילוק זה, והשמיט דין זה מהלכותיו?

אלא עונה הכס"מ, חייבים לומר שהגרסאות של הרי"ף ושל הרמב"ם היו שונות. לפני הרי"ף היתה הגירסה "עם שבשדות דאניסי" ז"א הכפריים שאנוסים מלבוא ולשמוע את תפילת הציבור מחמת המרחק, אז ששי"צ מוציא ידו חובתן ואע"פ שלא נמצאין בביהכנ"ס. אבל העם שבעיר שיכולים לבוא לביהכנ"ס ולשמוע את התפילה מהשי"צ, אין ששי"צ מוציא ידו חובתן עד שיבואו וישמעו את התפילה מהשי"צ מתחילה ועד הסוף. לעומת זאת, לפני הרמב"ם היתה הגירסה "עם שבשדות דאניסי במלאכה" ומאחר שבר"ה ויוה"כ אין עשית מלאכה, והלכה כחכמים בשאר התפילות שלא מחלקים בין עם שבשדות לעם שבעיר ששי"צ מוציא רק את מי שאינו בקי. אומר הכס"מ: כדין עשה הרמב"ם שלא חילק חילוק זה.

10. דעת השו"ע

השו"ע (בסימן קפ"ד ס"א) פוסק להלכה בשאר ימות השנה כרבנן, שש"צ מוציא יד"ח, אך ורק את מי שאינו בקי, ואילו הבקי יוצא ידי חובה רק בתפילת עצמו, תפילת לחש. וז"ל השו"ע: "לאחר שסיימו הציבור תפילתן יחזור הש"צ התפילה, שאם יש מי שאינו יודע להתפלל יכוון למה שהוא אומר ויוצא ברי". עכ"ל. ואומר המגן – אברהם במקום: "אבל הבקי אינו יוצא בתפילת הש"צ".

ואילו בר"ה ויוה"כ כותב השו"ע (תקצ"א, ס"א) וז"ל: "יתפללו הציבור בלחש תפילת מוסף ט' ברכות וש"צ יתפלל ג"כ עמם בלחש" עכ"ל. הרי רואים שהשו"ע סובר שבר"ה ויוה"כ הציבור מתפללין לחש וחזרה ולא חילק כמו הרמב"ם שהבקי יכול לסמוך על תפילת הש"צ, אם ירצה, ויצא ידי"ח וזה מכמה סיבות:

- א. לא כל אדם יכול לשמוע את החזרה מתחילה ועד הסוף (טור).
- ב. ר"ג שפטר, פטר רק את מי שאנוס ולא יכול לסדר תפילתו (מגן אברהם).
- ג. היום בדיעבד לא יוצאים יד"ח בתפילת החזרה כיון שהיום מפקינים בפיוטים. (מגן אברהם).

11. סיכום שיטות הראשונים

בבואנו לסכם את שיטות הראשונים (בה"ג, רי"ף, רמב"ם, רא"ש, שו"ע) אנו מוצאים ש:

- א. כל הראשונים חוץ מבה"ג סוברים שחכמים מודים לרי"ג בר"ה ויוה"כ.
- ב. כל הראשונים חוץ מבה"ג סוברים שש"צ לא מוציא ידי חובה בשאר ימות השנה את הבקי.
- ג. כו"ע מודים שש"צ מוציא ידי חובה בין בר"ה ויוה"כ ובין בשאר ימות השנה את מי שאינו בקי.
- ד. כל הראשונים חוץ מהשו"ע סוברים שחכמים מודים לרי"ג בברכות של ר"ה ויוה"כ שש"צ מוציא אף את הבקי בתנאי שנמצאים בביהכנ"ס ומכוונים ליבם ושומעים את התפילה מתחילה ועד הסוף. (גם הרי"ף היה לענ"ד מודה לזה אילו היתה לפניו הגרסה שהיתה לשאר הראשונים).

12. דעת הרמב"ם לביטול החזרת הש"צ

אולם למרות כל האמור לעיל שמעיקר הדין יש להתפלל תפילת לחש וחזרה כל השנה נחלקו הדעות האם בימינו ראוי להחזיק בתקנה זו של לחש וחזרה או לבטל תקנה זו ולהתפלל תפילה אחת בקול רם. הראשון שיצא לבטל תקנה זו היה הרמב"ם לפני כ-800 שנה, שלמרות שלהלכה פסק שאין הש"צ מוציא את הבקי בשאר ימות השנה, בכל אופן בתשובתיו כותב שבימינו ראוי

לבטל תקנה זו של תפילת לחש וחזרה ולהתפלל רק תפילה אחת בקול רם. וש"צ יוציא את מי שאינו בקי והבקי יצא בתפילת עצמו, מפני שלדידו כשחוזר הש"צ על התפילה יוצאים מזה כמה וכמה תקלות.

וז"ל הרמב"ם (בתשובה רנו'): "ואשר למנהגנו אנו אשר נראה לנו שזו חובה מוטלת עלינו, לפי מה שהושם לבני אדם מן ההרגלים הרעים בזמנים אלו ובמקומות אלו, הוא כפי שאבאר לכם, בתפילת שחרית ומוסף בשבתות ומועדים, דווקא מחמת ריבוי בני"א, אני עושה תפילה אחת כמנהגכם במקומכם במוסף ר"ה. וכן אם אירע לנו תפילת מנחה מאוחרת מאוד עד שיש לחוש שתשקע החמה אני אומר לש"צ להסדיר את התפילה בקול רם וקדושה. וראינו שאין בזה שום הפסד כלל, כי מי שאינו בקי יצא בשמיעת התפילה, והבקי יתפלל לעצמו עם ש"צ מילה במילה".

"ומה שהביאני לעשות כן הוא שכל בני"א בעת תפילת הש"צ אינם שמי לב למה שהוא אומר, אלא משוחחים ויוצאים מביהכ"ס והוא מברך כמעט ברכה לבטלה, כיון שאין מאזין להם, וכן מי שאינו בקי כשרואה ת"ח וזולתם משוחחין וכחין ורקין ומתנהגים התנהגות, מי שאינו מתפלל בעת תפילת הש"צ, עושה ג"כ הן ונקבע בליבות בני"א שאין שם תפילה אלא בעת הלחש, ואנחנו אומרים באיסורי תורה "עת לעשות לה' הפרו תורתך" כ"ש בתקנת התפילה, ויש בזה מהוצאת בני"א מידי חובה (כלומר מידי חטא) מה שלא נעלם אבל כאשר אנו מתפללים בשאר ימות החול בציבור מועט ורציני אנו עושים כתקנה ראשונה ומתפללים לחש ובקול רם" עכ"ל.

ובתשובה אחרת (סי' רנ"ח) כתב וז"ל: "...אבל מה שרבים מתפללים פעם אחת בלבד בקדושה היא היותר טוב והיותר רצוי... אלא שאני אומר שכך רצוי בזמנינו מן הטעם שאבאר: כי בעת שמתפלל ש"צ בקול רם הופך פניו כל מי שהתפלל ויצא ידי חובתו, ופונה, או לשיחה או לדברי הבל, והופך פניו מכנגד הרוח שמתפללין אליו, ורוקק ומוציא כיחו וניעו וכאשר רואה זאת מי שאינו בקי עושה ג"כ הוא בלי ספק, ויחשוב כי זה שאומר הש"צ אינו עיקר, ויצא לחוץ כל שאינו בקי ועדין לא יצא ידי"ח. ובטלה המטרה אשר בגללה ירד ש"צ שהיא להוציא את שאינו בקי, ואם לא יתפללו בני"א בלחש כלל אלא יתפללו כולם עם הש"צ תפילה אחת בקדושה, וכל היודע יתפלל עמו בלחש, וכל שאינו יודע ישמע וישתחוה הכל עמו ופני כל הציבור כנגד הרוח שמתפללין אליה בכוונה, ובכך יצאו הכל ידי חובה ויהיה הדבר בסדר ובישור, ותמנע אריכות הכפילות ויסתלק חילול ה' שנתפשט אצל הגויים שהיהודים רוקקים ומוציאים כיחם וניעם ומשוחחין בתוך התפילה, כי כך הם רואים את הדבר, וזהו היותר טוב והיותר רצוי לדעתי בזמנים אלו מן הטעמים שהזכרנו". עכ"ל.

ונשאל עוד הרמב"ם (סי' רצ"א) במי שהיו מערערים על חזרת הש"צ התפילה וטוענים שכיון שאין שם מי שאינו בקי תהיה החזרה ברכה לבטלה? והשיב: שאפילו כולנו חכמים ויצאו ידי חובתם אין חזרת התפילה בקו"ר ברכות לבטלה שמתחילה כך נתקנה שלא נתנו דבריהם לשיעורין. דומיא דקידוש בביהכ"ס וברכה מעין שבע ומ"מ צריך מיהא עשיה שיהיו שומעין ועונים אמן ואם אין שם י' שומעים היא ברכה לבטלה. "ואני אומר כי הדין עם המערערים אבל לא מטעמים, זולתי כי בעת חזרת הש"צ התפילה כל העם מחזירים פניהם ובלתי מקשיבים לקולו אלא מדברים בשיחה בטלה ובדיברי היתול ושחוק, וזה

חילול ה', אמנם אם אפשר שעשרה מהם או כולם יקשיבו לתפילה בעת שיחזור אותה הש"צ ויענו אמן אחר כל ברכה וברכה, הלא זה טוב מאוד מאמור התפילה בקול רם". עכ"ל.

וכן כתב הראי' בן הרמב"ם בחידושו "כבר נודע ונתפרסם מה שכתב אבא מארי ז"ל והסכימו עימו חכמי דורו העומדים עימו" וכו'.

13. סיכום תשובות הרמב"ם

אנו רואים מתשובותיו של הרמב"ם שבימינו ראוי לבטל את תפילת הלחש וחזרה ולהתפלל תפילה אחת בקול רם מכמה סיבות:

1. מי שכבר התפלל ויצא ידי חובתו, לא שם לב לחזרת הש"צ שנתקנה בשביל אלו שלא בקיאים.
2. מי שאינו בקי ולא יצא ידי חובתו כשיראה שהבקי לא שם ליבו לחזרה, ומדבר, יבוא לחשוב שהעיקר בתפילה זה תפילת הלחש ואילו תפילת החזרה אינה העיקר ויבוא ג"כ לזלזל בה ובטלה המטרה שבשבילה נתקנה תפילת החזרה.
3. עקב הרעש והדיבורים של הציבור יכול להגיע הש"צ לכמעט ברכות לבטלה.
4. עקב הרעש והדיבורים נגרם חילול ה'.
5. אם יתפללו תפילה בקול רם לא רק שאין בזה שום הפסד אלא עוד ימנע חילול ה' מפני שגם הבקיאים ושאינם בקיאים יכולים לצאת ידי חובתן הבקי יתפלל בלחש ומי שאינו בקי שומע לתפילת הש"צ.
6. במנינים שאין חשש לתקלות הללו יש להתפלל כעיקר הדין תפילת לחש וחזרה.

14. דחית הרדב"ז טענות הרמב"ם – ומסקנתו שאין לבטל את החזרה

הרדב"ז לעומת זאת דוחה את טענות הרמב"ם וסובר שכל התקנות של הרמב"ם הינן טובות לימיו הוא. (הרדב"ז חי כ-400 שנה אחרי הרמב"ם) אבל בימינו אנו, שהמצב שונה והסיבות שבגללם תיקן הרמב"ם את התקנה אינן קיימות ראוי לחזור לתקנה הראשונה והטובה, של תפילת לחש וחזרה. ובודאי אם הרמב"ם היה חי בימינו אנו, היה משנה את דעתו.

וכ"כ הרדב"ז (חלק ד' – סי' צד"ו) וז"ל: כי הכל מודים שמדין התלמוד והגאונים ראוי לציבור להתפלל בלחש ואח"כ בקול רם וכן נוהגים בכל המלכויות, זולת במלכות מצרים שנהגו כדברי הרמב"ם, וממילא תיקן הרמב"ם כן אלא לפי זמנו, מפני שהסיבה שכתב, וזה ברור מתוך לשונו שכתב, שראוי "בזמנינו", וכו'. וא"כ אין זו תקנה קבועה לעולם. אלא הכל לפי המקום והזמן ולפי הנהגת המתפללים, וכן מתבאר מתשובה האחרת שבלשון הערבי הנ"ל. **אולם בזמנינו** שיש תלמודי תורה הרבה במצרים מה שלא היה מקודם לכן, ורובם ככולם בני תורה וכולם שומעים ומקשיבים לחזרת הש"צ ועונים אמן כראוי, אף אם כי יש מקצת מן ההמון שמדברים בשיחה בטילה בעת החזרה, בטלים הם במיעוטם, ואלא שאינם בקיאים בתפילה לא ילמדו מהם שום מועטים אלא ילמדו מאלה שהם בני תורה שהם הרבים. לכן ראוי להתפלל בלחש ואח"כ החזרה בקול רם, כדין התלמוד.

אבל בזמנו של הרמב"ם לא היה שם מי שישמע החזרה ויענה אמן שאילו היו שם עשרה ששומעין ועונים אמן לא היה כותב בתשובותיו שהש"צ מברך ברכות לבטלה"ע"כ. וממשיך הרדב"ז לדחות את טענות הרמב"ם וכותב על מה שהציע הרמב"ם להתפלל תפילה אחת בקול רם וטוען שלא יהיה בזה שום הפסד. וכ"כ הרדב"ז: "ולענין מה שטענו כי הסיבה שבבילה נתקנה התקנה זו עדיין במקומה עומדת ולמעט בשבתות ומועדים שיש רוב עם, שנתפלל תפילה אחת כפי התקנה, אדרבא, אני מעיד בעיני שהש"צ לא הגיע לחצי התפילה וכבר השלימו רוב הקהל וחזרו לדבר זה עם זה, והדרך קושין לדוכתא ונמצאנו עוברים על דברי הגמ' והפוסקים ובטלה הקבלה ולא הועלנו כלום בתקנתו. כי הרב ז"ל לא תיקן שיהיו מתפללין עם הש"צ מילה במילה כאשר כתב בתשובתו פעמים שלוש. וכיון שלא הועלנו כלום נחזור לדין הגמ' דאנן סהדי שאם היה הוא ז"ל קיים היה מחזירין לדין הגמ' כיון שלא נתקיימה מחשבת תקנתו וזה ברור מאוד. עוד כי בזמנו ז"ל הכל היו נוהגים כמנהגו וליכא משום אגודות אגודות אבל עתה בזמנינו שיש כמה קהילות של ספרדים ומערבים ואסקליאה וכולם מתפללין כדין הגמ' איקרי כאן "לא תתגודדו" לפיכך ראוי שכולם יתפללו כדין הגמ'".

ממשיך הרדב"ז ואומר שכיום המצב הרוחני במצרים יותר טוב מתקופתו של הרמב"ם ולכן ראוי להשאיר תקנה זו של לחש וחזרה על מקומה וז"ל: "ואתה אל תתמה לומר וכי אכשור דרי? דכמה דברים ומנהגים רעים נכשרו הדורות אחר שבאו מרביצי תורה במצרים ורבו התלמידים והתורה עשתה פירות ופירי פירות וזה דבר נאה לעין ומה שראיתי אני מעיד".

ובהמשך: "ולענין מה שכתב הרב ז"ל שיש חילול ה', הנה בזמן הזה נסתלק זה הטעם שאנו גרועים יותר מזה בעיני העכו"ם בעוונות שהרי תפילתנו חושבים אותה לכפירה, ותורתנו אומרים שהוספנו והגרענו והחלפנו אותה וכאלה רבות עמהם וכיון דבלאו הכי כאן אנו בעיניהם נעשה אנחנו מה שאנו מחוייבים מן הדין כיון שלא הועלנו כלום. וכ"ש שהתבטלה הסיבה הראשונה תתבטל גם זאת". עכ"ל.

15. סיכום דחיית הרדב"ז

- בסיכום דבריו של הרדב"ז אנו מוצאים מספר טענות עיקריות לשנות את דברי הרמב"ם לביטול החזרה.
1. בימינו ציבור המתפללים כמעט ולא מדבר בשעת החזרה וממילא מי שאינו בקי לא יבוא לזלזל בחזרת הש"צ.
  2. הפתרון שהציע הרמב"ם להתפלל תפילה אחת בקול רם, אינו יעיל, מפני שציבור המתפללין הבקי, מסיים להתפלל לפני הש"צ וממשיך לדבר.
  3. נסתלק טעם של חילול ה'.
  4. מאחר שהסיבות שבגללן תיקן הרמב"ם להתפלל תפילה אחת, התבטלו, ראוי לחזור לתקנה הראשונה של לחש וחזרה כדין הגמ'.

16. דעת האר"י ז"ל

בשער הכוונות (דף ל"ח: ובדף נ"ב:) כתוב שהאר"י ז"ל היה נזהר מאוד לומר חזרת הש"צ גם במנחה וכ"ש בשחרית ובמוסף. מפני שהוא טוען שע"פ הקבלה יש צורך גדול בחזרת הש"צ, שמעלתה גדולה יותר מתפילת הלחש.

17. דעת הראי"ה

גם הראי"ה קוק זצ"ל בשו"ת "אורח משפט" (סי' סא') סובר כרדב"ז שאין לבטל חזרת הש"צ וכן העלה לדינא. וכך לשון הראי"ה: "ומקור הדין הוא בב"י במקומו בשם "שבולי הלקט" שכתב שם וז"ל: אין טוב לעשות כמו שנהגו בהרבה מקומות להתפלל ש"צ תפילת המוסיפין בקול רם והציבור אומרים עמם בלחש על כל דיבור ודיבור וענין קדושה, אלא צריכין להתפלל אותה ביחיד תחילה ככל התפילות ואח"כ יאמר אותה הש"צ בקול רם". עכ"ל.

18. דעת הגר"ע יוסף כדעת הרדב"ז ודעימיה ש אין לבטל חזרת הש"צ אף בימינו

הרב עובדיה יוסף שליט"א נשאל שאלה בנושא זה האם בימינו ראוי לבטל את חזרת הש"צ, או לא, ולאחר כל השקלא וטריא פסק כך בשו"ת "יחווה דעה" (חלק ג' סימן ט"ז), וכן ח"ה סימן י"ב) וזה תורף דבריו: "ואע"פ שיש מאחרוני דורינו שכתבו להסתמך על תשובות הרמב"ם לבטל חזרת הש"צ במוסף של ר"ה ויוה"כ מפני שההמון מספרים זה עם זה ואינם מקשיבים לתפילת החזרה. אולם, נראה שגם הם לא דיברו אלא במקומות שאינם בני תורה, ורוב הקהל היו עמי הארץ, שמשוחחין בשיחה בטילה בביהכ"ס בעת חזרת התפילה, נגד הדין וההלכה הפסוקה בשו"ע (סימן קנא' סא') "והשח בחזרת הש"צ גדול עונו מנשוא וגוערים בו" וזאת מלבד האיסור של שיחה בטילה בביהכ"ס שהוא איסור חמור מאוד. ובראות גדולי הדור שאין דורם דומה, יפה למחות ביד ההמון.

"שרים עצמו במילים וכף ישימו לפיהם", לכן בקעה מצאו וגדרו גדר בתוך הוראת שעה כדי למנוע חילול ה', וכדברי הרמב"ם ז"ל. אבל לא יעשה כן במקומותינו שהם בני תורה, ובפרט בזמנינו שהתורה חוזרת על אכסניא שלה, וא"י היום היא מרכז התורה בעולם, ורבו שעורי תורה למבוגרים בכל ערב, ות"ת ושיבות קדושות, לפיכך יש לנהוג בכל הקהילות בא"י לעשות חזרת הש"צ גם בתפילת מוסף של שבת ויו"ט כתקנת חכמינו ז"ל. ואם יש מקומות שקצת הקהל מדברים בשיחה בטילה בשעת החזרה יש להסביר להם חומרת האיסור שבדבר, עד שימנעו מכך. וכמו שכתב בשו"ת "זכר יהוסף" (סי' יט'): "שעד שיתאמצו לבטל חזרת הש"צ, יותר היה ראוי להוכיח את השומעים שלא ידברו כלל בחזרת הש"צ ובפרט כשהוא מנין מצומצם, ובמשך הזמן יורגלו מעצמם להזהר משיחה בטילה ולהקשיב לחזרת הש"צ... לכן אין ראוי לשנות ממנהג ירושלים וא"י. עכ"ל.

19. דעת הרב יוסף קאפח שבימינו יש לבטל החזרה, כדעת הרמב"ם

לעומתו, הרב קאפח בהלכות שבת פח' הלכה י' (מהדורת מכון משי"ה סק' כזי) מצדד בדעת הרמב"ם שבימינו ראוי לבטל את חזרת הש"צ מהסיבות שמנה הרמב"ם. וכ"כ הרב קאפח: "ובימינו לא אכשור דרי, ובשעת החזרה יוצאים החוצה, משוחחים בדברי הבל ובעניינים של מה בכך ומתי מעט הנשארים בבהיכנ"ס גם הם יושבים ומדברים, והמתחסדים לוקחים ספר ומעיינים בו ואין איש שם ליבו למה שמגלגל ש"צ. אמנם כבר דיברו בזה מי ברצינות ומי בקנאות ומי בקלות ראש, אך לדעתי ניטיב לעשות אם ננהג בכנות עם עצמנו לפחות בגישתנו להתרצות לפני מלכנו מלכו של עולם, וננהג כפי שתיקן רבינו זצ"ל וכפי שאנו נוהגים כי זהו המנהג הרצוי שאין בו שום דופי כדברי רבינו". עכ"ל.

סיכום ומסקנה

(אין כאן קביעת הלכה אלא בירור דין בלבד).

בבואנו לסכם את שיטות הראשונים והאחרונים אנו מוצאים שכ"ע מודים שמדין הגמי' המנהג הנכון הטוב והישר הוא ששליח ציבור ירד לפני התיבה וכל ציבור הבקיאין יתפללו תפילת לחש ואח"כ יחזור ש"צ את התפילה כדי להוציא את מי שאינו בקי, והבקיאין ושאינן בקיאין יקשיבו ויכוונו ויענו אמן אחר כל ברכה וברכה, בכוונה ובמתינות. המחלוקת בין הרמב"ם והרדב"ז היא למעשה מחלוקת במציאות. אין מחלוקת בדין בין הרמב"ם והרדב"ז. גם הרמב"ם מודה שמדין התלמוד יש להתפלל לחש וחזרה (וכן כתב בהלכותיו) אלא שלדעתו ציבור המתפללין אינו יכול לכוון בשעת החזרה ומדבר ובא לידי חטא לכן יש לבטל את תפילת חזרת הש"צ ולהתפלל רק תפילה אחת בקו"ר, וכך לשיטת הרמב"ם ימנע חילול ה'.

לעומת זאת הרדב"ז סובר שתקנתו של הרמב"ם היא תקנה לשעתו בלבד, אך בימינו התבטל טעם תקנה זו ולכן יש לחזור לדין התלמוד ולהתפלל תפילת לחש וחזרה. וכך יש לנהוג בימינו אנו ולהתפלל תפילת לחש וחזרה בכוונה ובמתינות אך נראה לכאורה לענ"ד שאם יש ציבור שבריא לו שלא יוכל לעמוד בתקנה זו של לחש וחזרה ויבוא לדבר בחזרה באופן כזה שיגרם חילול ה' וזילזול בבית מקדש מעט נלע"ד שיש לו להסתמך על תקנתו של הרמב"ם ולהתפלל תפילה אחת בקו"ר. ויש לשאול שאלת חכם למעשה.

